

*Corruptie is het misbruik maken van
aan jou toevertrouwde macht voor
persoonlijk gewin.
Dit beschadigt iedereen die
afhankelijk is van de
onomkoopbaarheid van mensen die
een gezaghebbende plaats innemen.*
(www.transparency.org)

Tussen corruptie en onomkoopbaarheid (2014)

Sieth Delhaas

My World Magazine, internet versie 21 maart 2014
www.myworld.nl/category/opinie/

Tussen 2007 en 2012 op reis in Nyanza, een achteraf provincie in Kenia, op zoek naar achtergronden over de vererving van Luo weduwen, waande ik me soms beland in een Oudtestamentisch Bijbelverhaal. Soms ook in een aflevering van mijn eigen vaderlandse geschiedenis van enkele eeuwen terug. Deze flitsen hielpen mij om de steeds opduikende relatie tussen corruptie en ‘Derde Wereldlanden’ terug te brengen tot een aannemelijker achtergrond.

In de discussie op de My World Community-site gaat het niet speciaal over corruptie in Afrika. Immers in veel, misschien wel in alle gebieden waar PI's werken, worden zij met het verschijnsel corruptie geconfronteerd. Om corruptie te kunnen begrijpen moeten we wat mij betreft helemaal niet in Afrika, Azië, Oost-Europa of Zuid-Amerika zijn. Integendeel, we moeten in het verleden duiken van ons eigen Europa.

Ik ontdekte de oorzaak van corruptie tijdens mijn studie Algemene Cultuurwetenschappen. Daarin was een modul opgenomen met de titel het 'Ancien Régime'. Het handelde over het dagelijkse bestaan van de bewoners en het bestuur in het Europa in de vroeg-moderne tijd die duurde van 1450 tot 1800.¹

Dat tijdperk begon dus rond het midden van de 15e eeuw. Het feodalisme, de eeuwen waarin de adel het in Europa voor het zeggen had, liep op zijn eind. Deze afkalving van de macht van de adel had alles te maken met de opkomst van een andere macht. Die van de burgerij. De driestandenmaatschappij van geestelijkheid, adel en boeren, eeuwenlang het model in vroeg Europa, raakte in verval.

---

¹ Pollmann, J., 'Dienst en Wederdienst. Aspecten van patronage in bestuur en samenleving', In: L.H.M. Wessels e.a. (red.) Het Ancien Régime. Europa in de vroegmoderne tijd 1450-1800 (Heerlen 1991) p 51

De opkomst van de nieuwe stand kwam voort uit een andere manier van inkomstenwerving. Het ging om kooplieden, handwerkslieden, drukkers, graveurs, zeelieden, soldaten die niet meer aan een heer verbonden waren, vissers, vroedvrouwen, kortom een geweldige variatie aan beroepen.

Vooraf in de steden ontstond een steeds sterker wordende burgerbeweging die haar rechten opeiste. De vorsten van de staten gingen zich steeds meer op die nieuwe stand richten om de grote invloed van de veel te machtig geworden adel in te perken.

Toch is er in dat ancien régime van de vijftiende tot de negentiende eeuw nog maar weinig vrijheid voor de burgerij. Er is beperkt recht op zaken waaraan de nieuwe stand behoefte heeft: eigen bezit, recht op het gebruik van wegen en goederen, rechten om zich te vestigen, op het gebruik van waterwegen. En vele andere rechten die het hen mogelijk moeten maken hun beroep uit te oefenen en een vrij leven te lijden. Bijna alles op bestuurlijk gebied is - nog – in handen van vorst en adel; de grondbezitters.

Patronage

Van al die onvrijheden moet de burgerij zichzelf in de eeuwen na 1450 gaandeweg verlossen. Dat gaat pas enigszins lukken als er een grondwet komt, die een begin is van vormen van democratisch bestuur. Zolang er in het bestuur nog beperkende regels zijn blijft de burgerij voor haar dagelijks reilen en zeilen afhankelijk van de gunsten en de goedwillendheid van mensen die meer macht hebben.

Een begin van die rechten komen in Nederland in zicht in 1798 als er binnen de Bataafse Republiek (Leve de Franse Revolutie!!!) een eerste grondwet komt. Dat wordt een begin van een fatsoenlijk georganiseerde maatschappij. En als de tweede Nederlandse Koning in 1848 bang is dat er in zijn land een burgeroproer komt, zoals in Frankrijk en Duitsland gaande is, bedenkt hij dat de Hollandse burgers misschien ook wat meer rechten zouden moeten krijgen. Hij benoemt een commissie onder leiding van staatsman Thorbecke die een ‘nieuwe’ grondwet moet ontwerpen. Daarin wordt vastgelegd dat niet de koning, maar de ministers voortaan de macht hebben. Voordat die macht van de ministers nog wat verder naar beneden zakke, naar de onderste lagen van de bevolking, moest er nog het één en ander gebeuren. Het kiesrecht voor alle burgers kwam met kleine stapjes. De laatste, de vrouwen, moesten er nog zeventig jaar op wachten.

Dienst en wederdienst

Hoe kwamen de burgers van allerlei rangen en standen tussen 1450 en 1920 aan hun trekken? Door zich te nestelen in het netwerk van patronage. Dit weefsel bestond uit een kluwen van relaties tussen personen of groepen die in een ongelijkwaardige verhouding tot elkaar stonden. Een patroon had altijd meer geld, macht en relaties met nog machtiger en rijkere personen dan de cliënt. Waarom was die machtige patroon bereid om zijn cliënt gunsten of geld te (ver)lenen? Omdat de patroon op zijn beurt weer afhankelijk was van zijn soms vele cliënten als hij stemmen nodig had voor een bestuurspost of iets anders dat hij graag wilde hebben en waarvoor hij gunstige berichten over zichzelf nodig had. Historica Pollmann schrijft: ‘De verhouding tussen patroon en cliënt is in principe langdurig, vrijwillig en heeft een informeel karakter - er is niet precies afgesproken wat de cliënt van de patroon kan verwachten en wat de wederdiensten zijn die hij zijn patroon moet bewijzen.’ Dit maakt

duidelijk dat er in de patronageverhoudingen grote onzekerheden schuilen en dat de machtigste meestal aan het langste eind trok en de afhankelijke nooit zeker was van zijn hachje.

Pollmann noemt voorbeelden: 'Wie in een vroegmodern Europa iets wilde bereiken - wie een lening wilde sluiten of een rechtszaak wilde, wie een huwelijkspartner voor zijn dochter wilde, of een benoeming voor zijn zoon zocht, wie in de politiek wilde of een pensioen begeerde, had de hulp nodig van mensen met meer macht, geld of invloed dan hij zelf. Hij had behoefte aan patronage.' De kring gunstvragers waren op hun beurt weer gunstgevers aan personen met kleinere wensen. Iedereen was in het dagelijks bestaan afhankelijk van iedereen en heel de samenleving was in het patronagenetwerk verwickeld, waarin de scheidslijnen moeilijk waren aan te geven.²

Wellicht herkennen de PI's van nu in deze voorbeelden het een en ander van wat ze in het gebied waarin hun project zich ontwikkelt voordoet tussen mensen. Het zijn dezelfde afhankelijkheden van mensen die geen rechten hebben, geen bescherming van een overheid en waarin het leven van toevalligheden aan elkaar hangt, zoals in ons vroegmoderne Nederland. Corruptie, geld nemen of aannemen, sjoemelen, waardoor gemaakte afspraken anders uitpakken dan de partner dáár beloofde of waarop de PI rekende.

En om de illusie weg te nemen dat corruptie in onze Nederlandse samenleving geen rol speelt: de huidige crisis moet toch onze ogen geopend hebben: 'Patronage speelt een belangrijke rol in alle politieke systemen', zegt onderzoekster Pollmann: 'ook in het Nederland van vandaag'. Ze noemt geen voorbeelden, maar in onze tijd zouden we kunnen denken aan de nog lopende zaken tegen de wethouder in Roermond of de Noord-Hollandse bestuurder die onlangs terechtstond.

Derde Wereldlanden

Op een website bestemd voor het onderwijs vond ik tussen de vele definities over corruptie een formulering waarin corruptie als een 'groot probleem in alle Derde Wereldlanden' wordt genoemd en dat het 'vaak wordt geaccepteerd.'³

Ik ben er zo goed als zeker van dat het verschijnsel patronage/corruptie, door de diverse Europese kolonistoren is geëxporteerd naar die gebieden waar zij zich in de eeuwen vestigden en daar, zonder zich iets aan te trekken van de plaatselijke structuur, hun eigen bestuursystemen begonnen in te voeren.

Als voorbeeld van mijn vermoeden verwijs ik naar de geschiedenis van de Luo, het volk waarvan ik de traditie weduwenvererving onderzocht. Historicus professor Bethwell A. Ogot, zelf Luo, heeft aan het eind van de jaren vijftig van de 20e eeuw de geschiedenis van zijn volk op schrift gesteld. Een geschiedenis van een nomadenvolk die tot de 15e eeuw was te

---

² tseg.nl/2005/4-janssen.pdf

³ oud.digischool.nl/ak/onderbouw-vmbo/materiaal/begrip/b_indone.htm

achterhalen, maar die waarschijnlijk nog eeuwen verder terug gaat.⁴ Hierin leer ik de wederwaardigheden van een volk kennen dat vele eeuwen lang een stabiele organisatie had en zich gaandeweg vermenigvuldigt, ondanks rampen als hongersnood en ziekten. Ogot laat zien dat alle sociale instituties in Afrika, zoals de familie, de clan, de verwantschap en hun religie hun eigen tradities hebben die de idealen en waarden van de cultuur tot uitdrukking brengen.

Duidelijk wordt dat de macht van de tradities van de Luo door de eeuwen heen een garantie zijn geweest voor hun voortbestaan. Deze tradities worden op hun beurt ondersteund door rituelen die ik het gebinte van de samenleving noem. Het Maryknoll Institute of African Studies deed onderzoek naar rituelen van vele Afrikaanse volken.⁵ De rituelen helpen individuele personen hun plaats in de gemeenschap in te nemen, die behoort bij een bepaalde leeftijd. Bovendien leren zij mensen om te gaan met gebeurtenissen die van buitenaf het leven van een heel volk of een persoon kunnen beïnvloeden. Dat

betekent dat elke persoon binnen de familie, de clan en de grotere verbanden van de ‘stam’ haar/zijn plaats had/heeft met de daarbij behorende verantwoordelijkheden. Daarin paste zoals ik concludeer, zeker niet een systeem van patronage, waarin de één afhankelijk is van de gunsten en of beloningen van een machtiger persoon. Ieder wist en had zijn/haar plaats in dat verband.

Kolonialisme

Overall waar kolonialisme zijn intrede doet, heeft het sterke, eeuwenoude organisaties van volken (stammen) aangetast. Daarmee werd de aanzet gegeven tot vernietiging van die eeuwenoude samenlevingen. Armoede, verlies van identiteit en eigenwaarde, verlies aan gezag van authentieke leiders en ‘elders’ waren het gevolg.

Voorbeelden te over kwam ik tegen tijdens mijn onderzoek. De Luo, die als een nomadenvolk met hun vee tijdens een eeuwenlange zwerftocht vanuit Noord Sudan waren afgezakt naar Oost-Afrika, nu Tanzania en Kenia, en naar Oeganda, werden aan het eind van de 19e eeuw door de Duitse en Engelse kolonistoren gedwongen zich te vestigen waar ze op dat moment waren. De mannen moesten hun vee, bij gebrek aan land, gaandeweg van de hand doen. Een geweldig identiteitsverlies niet alleen, maar ook van status. Ze werden gedwongen ander werk te zoeken. De enige werkgevers waren aan het begin van de 20e eeuw de Europese settlers, die de Engelsen naar Kenia hadden uitgenodigd om er eigen boerderijen te beginnen. Er was immers ongebruikt land in overvloed..., redeneerden de Engelsen. Had men geïnformeerd bij de bewoners van het gebied waarom dat land daar leeg en onbebouwd lag en wie het wanneer en hoe gebruikten?

---

⁴ Delhaas, Sieth, *Weerbarstig erfgoed. Globalisering in zakformaat* (Nijmegen 2012) p. 73-85

⁵ Kirwen, Michael C. (ed.) *African Cultural Domains. Life and Cycle of an Individual* (Nairobi 2008) p. 277-282

Wat de gedwongen arbeid voor de oorspronkelijke bewoners van Oost-Afrika betekende, vertelt de Keniaanse dr. Wangari Maathai. Zij ontving in 2004 als eerste Afrikaanse vrouw de Nobelprijs voor de Vrede. Ze behoorde tot het Kikuyu volk. Haar vader, die een eigen boerderij had, werd in de jaren veertig van de 20e eeuw een squatter, iemand die gedwongen werd te gaan werken voor een Engelse kolonist, honderden kilometers van zijn eigen land vandaan. Hij behoorde tot de eerste generatie mannen die hun eigen erf moesten verlaten om te werken op het bedrijf van de kolonisten. Wat dat betekende voor het gevoel van eigenwaarde van de familie kunnen wij alleen maar raden.

Priester Samuel Opinio Nalo uit Ahero, Nyanza, publiceerde in 2004 een onderzoek naar de invloed van het katholicisme op de tradities en rituelen van de gekerstende Luo. Zelf behorend tot dit volk legt hij in zijn verslag het fundamentele belang uit van het leiderschap van een familie, een clan of een groter verwantschapsgeheel. Aan een leider worden hoge eisen gesteld. Men moet allereerst een grote familie hebben, dus polygaam zijn en men moet een goede gezondheid hebben.

De morele maatstaven binnen de verwantschap worden in stand gehouden doordat ieder lid van de gemeenschap zonder tegenspraak de Luo wetten en taboes accepteert. Luo geloven dat hun morele code van bestuur door de eeuwen heen is gefundeerd door hun god (Were) en hun opeenvolgende leiders. Zo kreeg hun sociale organisatie een heilige basis. Straf en vergelding binnen de eenheid kunnen alleen door de oudsten worden bepaald en uitgevoerd. Deze priester zegt dat de Luo gemeenschap, ook al behoren velen tegenwoordig tot allerlei christelijke denominaties, evenals andere Afrikaanse gemeenschappen, van oudsher diep religieus zijn en dat zij zich door een goddelijke kracht weten aangestuurd.⁶

Door de afbraak en dreigende teloorgang van hun oorspronkelijke levenscycli, hun nomadenbestaan, het verlies van hun vee, de gedwongen arbeid in andere gebieden onder een Europese baas, de invloed van de christelijke missie/zending, zijn de eeuwenoude structuren van de gekoloniseerde volken binnen de tijd van nog geen eeuw grotendeels vernietigd. Daarvoor in de plaats kwamen uiteen gevallen families, losgeslagen individuen, losgeraakt van hun oorspronkelijke gemeenschappen, waarvan vooral de mannen gaandeweg hun houvast zochten in drank, zich overgaven aan prostitutie omdat hun gezinnen achter moesten blijven of omdat ze deze opzettelijk achterlieten op het voorouderlijke home. In de jaren tachtig van de 20e eeuw kwam de hiv/aids die families, zelfs generaties uitwisten.

Modernisering

De 'modernisering' van de Afrikaanse staten, die met de kolonisering moest worden ingezet, zette zich na de onafhankelijkheid in de tweede helft van de 20e eeuw niet door. Volgens de historicus Van der Veen is een belangrijke oorzaak daarvan dat de elite die de nieuwe staat overnam van de kolonisator, grotendeels gestudeerd had aan Europese, Oost-Europese en

---

⁶ 'Weerbarstig erfgoed' p. 136 – 146

Amerikaanse universiteiten. Deze elite is vervreemd van haar eigen volk, maar neemt wel de leiding over dat volk ter hand. Ze moet aan het werk in een Afrikaans systeem waarvan ze is vervreemd.⁷

Het door de kolonistors op gang gebrachte ‘moderniserings’-systeem is sinds hun komst besmet door een systeem dat men gewend was uit het vroeg-moderne Europa. Dat van het cliëntelisme, de patronage oftewel corruptie.

Het ging via de strategie van verdeel-en-heers. Toen de kolonistator kwam en hij de Keniaanse bevolking wilde administreren, werden de gerespecteerde en gekozen leiders van een clan of een stamverband vervangen. De kolonistator stelde een leider aan die de kolonistator goed gezind was. Hij werd daarvoor beloond. Deze leider zocht op zijn beurt in die gemeenschap naar handlangers die evenals hij bereid waren voor de kolonistator te werken en daarvoor beloond te worden. Kortom in een niet democratisch geordende wereld geeft dit ‘patronage’-systeem een ogenschijnlijk betrouwbare ordening. Tegelijkertijd veroorzaakt dit juist in de Afrikaanse staten die hun eigen eeuwenoude ordening vertrouwden, een besef van afhankelijkheid, verlies van identiteit en kweekt het een sfeer van wederzijds wantrouwen.

Particuliere initiatieven (PI’s)

Intussen zijn vele voorheen gekoloniseerde gebieden zogenaamd democratieën geworden. Er zijn verkiezingen, maar wetten en regels zijn er nauwelijks, onvoldoende of niet geïmplementeerd. Als ze er zijn worden ze gebrekkig gehandhaafd en nauwelijks gecontroleerd. Daardoor floreert het ‘patronage’-systeem er uitbundig. Zo kan men terecht zeggen dat corruptie in de Derde Wereld nog altijd welig tiert.

Om terug te gaan naar het begin van dit artikel. Ook bovenstaande discussie op de Community-site tendert naar corruptie als een gewoonte die bij de partner in het ‘derde wereldland’ regelmatig wordt waargenomen. Dat is een mening die waarschijnlijk op ervaring berust. Maar men moet bedenken dat zolang de bevolking van een land niet kan vertrouwen op de aandacht en de zorg van betrouwbare en gekozen leiders, het ‘moderne’ systeem van begunstigen en begunstigd worden, zal worden voortgezet. Want de PI die in de ogen van de partner in de ‘derde wereld’ vaak als ‘toevallig’ is komen aanwaaien en maar al te vaak weer even snel verdwijnt, wordt waarschijnlijk maar moeilijk als een garantie voor een betere toekomst beschouwd.

Het vertrouwen dat de partner in de vreemde PI moet leren stellen, zal niet alleen gelijke tred houden met de vakkennis die hij aanbiedt aan de partner. Naast vakkennis is belangstelling voor en op de hoogte zijn van de geschiedenis van het verre, ook het voor-koloniale verleden van de partner, net zo belangrijk. Ik herhaal hier wat ik met het oog op de verervingstraditie bij de Luo in mijn boek schreef. Ik verwijs daar naar het boek *Worlds of Power*. De auteurs vragen daarin aan al degenen die op de een of andere manier met

⁷ ‘Weerbarstig Erfgoed’, p 254

Afrikaanse gemeenschappen te maken hebben, aandacht voor de rol die tradities hebben gespeeld en nog spelen in die gemeenschap. De auteurs wijzen erop dat westerse waarden als democratie, maar ook gelijke rechten van mannen en vrouwen en andere westerse verworvenheden, niet op bevel en in hoog tempo door wie dan ook kunnen worden opgelegd of dat evenmin kan worden verwacht dat men deze overneemt. Noch dat Afrikanen - en andere bewoners van 'Derde Wereldlanden' (sd) - zich deze in kort bestek, als ze van goede wil zouden zijn, zomaar zouden kunnen toe-eigenen. Tradities, aldus de auteurs, zijn onverbrekelijk verbonden met de religies in Afrika.⁸

Rentia Krijnen-Hendriks, die in 1988 het weduwenproject initieerde, dacht, evenals zo vele andere PI's, haar project voor vier jaar op te zetten. Dit zijn er intussen zesentwintig geworden. Ik heb haar werk al die jaren gevolgd en ik ben van mening dat zij met haar geduld, bij tijd en wijle teleurstellingen incasserend door onbetrouwbare en corrupte medewerkers, behoort tot die PI's die iets begrepen hebben van wat een PI te doen staat: de lange adem volhouden om de partners ver weg zich op hun eigen wijze te laten ontwikkelen, om ze hun weg te laten zoeken naar een zelfstandig leven dat een toekomst biedt.

Voorbeeldfunctie

Wat de verwerpelijke corruptie betreft. De voorbeeldfunctie van het door mij onderzochte project werkt voor zichzelf. Daarin wordt de inzet en de werkwijze van de PI weerspiegeld. De voorbeeldfunctie werkt door op de omgeving over een afstand van enkele honderden kilometers. De families, de clans, al degenen die dagelijks zien hoe goed het de weduwen gaat, dat hun kinderen naar school gaan en dat ze in hun zelfstandigheid bijdragen aan het welzijn van de totale gemeenschap.

Hoe het werkt vertellen de woorden van een burgemeester, die nauw bij het waterprobleem betrokken was waaronder het guesthouse van het project in 2011/12 leed. Hij hield kort daarna in zijn functie als regioadviseur een toespraak op een vergadering van schoolhoofden en schoolbesturen. Een van de weduwen was daar als bestuurslid aanwezig. 'In zijn speech', vertelde ze, 'gebruikte hij Rentia als voorbeeld. Hij noemde haar een hardwerkende dame, transparant en eerlijk.

Ze bedelt om geld bij mensen in haar eigen land, brengt het naar Kenia en gebruikt het in overeenstemming met haar toezeggingen aan de weduwen en aan de donateurs van het geld. We zien dat al haar projecten het zeer goed doen.'

De burgemeester probeerde de schoolhoofden en bestuurders ervan te doordringen dat ze geschonken geld met evenveel wijsheid moeten gebruiken als Rentia doet. Want dat is de reden waarom haar projecten slagen en niet mislukken.⁹

---

8 'Weerbarstig Erfgoed' p. 155/6

9 'Weerbarstig Erfgoed' p. 258-260

Inderdaad, uit de duur van het weduwenproject blijkt dat lange adem van de Pi een eerste vereiste is, naast belangstelling en bestudering van de achtergronden van de partners. Het zich verdiepen in hun historische en culturele achtergronden, hun religieuze en spirituele wereld. Je best doen hen werkelijk te leren kennen. Een alledaagse manier is bijvoorbeeld door de website van de beste krant van het land regelmatig te bezoeken. Weten wat daar gebeurt. Actie tegen corruptie vraagt tijd. Decennia op z'n minst. Er is geen andere weg.